

Αθανασίου, Ι., Καρέτσου, Π. & Πασσιάς, Ε. (2023). Το μάθημα «Ελληνική Παραδοσιακή Μουσική» στα μουσικά σχολεία: μια πρώτη επισκόπηση του πεδίου και η αξιοποίηση του Μέλους ως εναλλακτικού θεωρητικού συστήματος. Στο Θ. Ράπτης & Ε. Περκακάκη (Επιμ.), *Η Μουσική Εκπαίδευση σε έναν κόσμο που αλλάζει: Ταυτότητες, Αξίες, Εμπειρίες. Πρακτικά του 9ου Συνεδρίου της Ε.Ε.Μ.Ε.* (σσ. 55-62). Ε.Ε.Μ.Ε.

Το μάθημα «Ελληνική Παραδοσιακή Μουσική» στα μουσικά σχολεία: μια πρώτη επισκόπηση του πεδίου και η αξιοποίηση του Μέλους ως εναλλακτικού θεωρητικού συστήματος

Αθανασίου Ιωάννης

Υποψήφιος Διδάκτωρ, Πανεπιστήμιο Μακεδονίας
athanasiou@uom.edu.gr

Καρέτσου Παναγιούλα

Μεταπτυχιακή Φοιτήτρια, Πανεπιστήμιο Μακεδονίας
karetsoupan@gmail.com

Πασσιάς Ελευθέριος

Υποψήφιος Διδάκτωρ, Πανεπιστήμιο Μακεδονίας
passiaslr@uom.edu.gr

Περίληψη

Το μάθημα «Ελληνική Παραδοσιακή Μουσική» διδάσκεται υποχρεωτικά σε όλες τις τάξεις Γυμνασίου και Λυκείου των Μουσικών Σχολείων στην Ελλάδα. Σύμφωνα με το ισχύον Πρόγραμμα Σπουδών (203617/Δ2/2015 - ΦΕΚ 2858/Β/28-12-2015), κύριος στόχος του μαθήματος είναι η επαφή των μαθητών τόσο με τη βυζαντινή, λόγια, ανόργανη και μονόφωνη εκκλησιαστική μουσική (ή Ψαλτική τέχνη σύμφωνα με τις περιγραφές στους μουσικούς χειρονομικούς κώδικες) όσο και με τη λαϊκή, μη αστική μουσική παράδοση, ευρύτερα γνωστή ως δημοτικό τραγούδι. Σκοπός της παρούσας έρευνας είναι η διερεύνηση και η κριτική προσέγγιση του πλαισίου διδασκαλίας του εν λόγω μαθήματος. Επιμέρους στόχος της έρευνας είναι η μελέτη του θεωρητικού συστήματος που προτείνεται στο Πρόγραμμα Σπουδών και η σύνδεσή του με το πεδίο του δημοτικού τραγουδιού. Ειδικότερα, μελετώνται η στοχοθεσία, η διάρθρωση του Προγράμματος καθώς και το προτεινόμενο ενδεικτικό θεωρητικό υλικό. Ως μεθοδολογικό εργαλείο χρησιμοποιείται η κριτική αποδόμηση του ισχύοντος Προγράμματος Σπουδών. Σύμφωνα με τα αποτελέσματα της έρευνας επί του Προγράμματος, είναι εμφανής η βαρύτητα που δίνεται στο πεδίο της βυζαντινής μουσικής σε σύγκριση με αυτό του δημοτικού τραγουδιού. Παρουσιάζεται και διδάσκεται αναλυτικά το θεωρητικό σύστημα της βυζαντινής μουσικής το οποίο χρησιμοποιείται και για την ανάλυση - τροπική και ρυθμολογική- του δημοτικού τραγουδιού. Ωστόσο, το βυζαντινό σύστημα, καθώς και τα συστήματα του τουρκικού μακάμ και των λαϊκών δρόμων που προτείνονται από το ΠΣ δεν κρίνονται απόλυτα επαρκή για την πλήρη περιγραφή του εύρους των μουσικοποιητικών στοιχείων που συναντώνται στη δημοτική μουσική. Σαν εναλλακτικό ή επιπρόσθετο τροπικό σύστημα περιγραφής και ανάλυσης της ελληνικής δημοτικής μουσικής προτείνεται και η χρήση του Μέλους ως ένα ακόμη θεωρητικό εργαλείο που μπορεί να χρησιμοποιηθεί για την πληρέστερη μελέτη, περιγραφή και ανάλυση του ελληνικού δημοτικού τραγουδιού. Με βάση τα παραπάνω και έχοντας μελετήσει τον άξονα του δημοτικού τραγουδιού στο ΠΣ, προτείνεται η περαιτέρω προσθήκη ωρών διδασκαλίας υπέρ της ελληνικής δημοτικής μουσικής ή/και διάσπαση του μαθήματος σε δυο ξεχωριστά μαθήματα -βυζαντινής μουσικής και ελληνικής λαϊκής και παραδοσιακής (δημοτικής) μουσικής- στα Μουσικά Σχολεία, ώστε οι μαθητές να εμβαθύνουν στο ευρύτερο πεδίο των ελληνικών μουσικών παραδόσεων.

Λέξεις κλειδιά: Ελληνική Παραδοσιακή Μουσική, μουσικά σχολεία, Μέλος, δημοτικό τραγούδι

**The course "Greek Traditional Music" in greek music schools:
a first overview of the field and the use of the Melos as an alternative theoretical
system**

Ioannis Athanasiou

PhD candidate, Department of Music Science and Art, University of Macedonia
athanasiou@uom.edu.gr

Panagioula Karetsou

Postgraduate student, Department of Music Science and Art, University of Macedonia
karetsoupan@gmail.com

Eleftherios Passias

PhD candidate, University of Macedonia
passiaslr@uom.edu.gr

Abstract

The course "Greek Traditional Music" is compulsory in all Middle and High school classes of public Music Schools in Greece. According to the current Curriculum (203617/D2/2015 - FEK 2858/B/28-12-2015), the main objective of the course is to make the students contact with Byzantine music (inorganic and monophonic church music or Psalter art according to the descriptions in the musical gestural codes) as well as with the popular, non-bourgeois musical tradition, more commonly known as greek folk music. The purpose of this research is to investigate and critically approach the teaching framework of this course. A partial objective of the research is the study of the theoretical system proposed in the Curriculum and its connection with the field of folk music. In particular, the objectives, the structure of the Curriculum as well as the proposed indicative theoretical material are studied. The critical study (Kokkidou, 2006, 2015) of the current Curriculum is used as a methodological tool. According to the results of the research on the Curriculum, the importance given to the field of Byzantine music compared to that of Greek folk music is evident. The theoretical system of Byzantine music is presented and taught in detail, which is also used for the analysis - modal and rhythmical - of Greek folk music. However, the Byzantine system, as well as the modal systems of the Turkish makam and the Greek popular/folk modes proposed by the Curriculum are not considered completely sufficient for the full description of the range of musical elements found in Greek folk music. As an alternative or additional modal system of description and analysis of Greek folk music, the use of Melos is also proposed as another theoretical tool that can be used for the more complete study, description and analysis of Greek folk songs. Based on the above and having studied the axis of Greek folk music in the Curriculum, it is proposed to further add teaching hours in favor of Greek folk music and/or split the course into two separate courses -Byzantine music and Greek folk and traditional music- in Music Schools, so that students can delve into the wider field of Greek musical traditions.

Keywords: Greek traditional music, music schools, Melos, greek folk music

**Το ισχύον Πρόγραμμα Σπουδών για το μάθημα
«Ελληνική Παραδοσιακή Μουσική»**

Το Πρόγραμμα Σπουδών (ΠΣ) κάθε μαθήματος είναι ένα επίσημο έγγραφο και αποτελεί ένα από τα θεμελιώδη συστατικά για την εύρυθμη λειτουργία του εκπαιδευτικού συστήματος (Κοκκίδου, 2015). Πρόκειται για ένα εργαλείο στην εκπαιδευτική διαδικασία που δίνει μια κατευθυντήρια γραμμή στον εκπαιδευτικό για αυτά που πρέπει να διδάξει, καθώς και για το χρονικό πλαίσιο, το σκοπό και τον τρόπο

που πρέπει να το κάνει (Μυγδάνης & Κοκκίδου, 2018). Αν και εντοπίζονται πολλοί ορισμοί σχετικά με το τι είναι ΠΣ οι οποίοι ποικίλλουν ανάλογα με τους άξονες στους οποίους δίνεται έμφαση στο εκάστοτε πρόγραμμα και τη φιλοσοφία του, υπάρχουν ορισμένα κοινά στοιχεία σε κάθε σχεδιασμό ενός προγράμματος όπως οι σκοποί, οι στόχοι, οι μεθοδολογίες που ακολουθούνται και οι τρόποι αξιολόγησης (Μυγδάνης & Κοκκίδου, 2018).

Ως προς το μάθημα «Ελληνική Παραδοσιακή Μουσική», το Αναλυτικό Πρόγραμμα για τα μαθήματα μουσικής παιδείας στο Μουσικό Σχολείο στις τάξεις του Γυμνασίου και Λυκείου που εφαρμόζεται σε όλα τα Μουσικά Σχολεία της Ελλάδας δημοσιεύτηκε σε μορφή ΦΕΚ, στην εφημερίδα της Κυβερνήσεως στις 28 Δεκεμβρίου του 2015 και τέθηκε σε ισχύ από το σχολικό έτος 2015-2016. Έχει έκταση εννιακοσίων δεκαέξι (916) σελίδων συνολικά. Το αναλυτικό πρόγραμμα του κάθε μαθήματος μουσικής παιδείας παρουσιάζεται ανά διδακτικό αντικείμενο. Από το σύνολο του ΦΕΚ, οι σελίδες 34005 έως 34084 αφορούν στο μάθημα της «Ελληνικής Παραδοσιακής Μουσικής». Να επισημανθεί ότι το ΠΣ των τάξεων του Λυκείου επαναλαμβάνεται δυο φορές, μια πριν και μια μετά το πρόγραμμα του Γυμνασίου (ενδεχομένως λόγω τυπογραφικού λάθους).

Συνοπτική περιγραφή του ισχύοντος ΠΣ

Αρχικά, ως κύριος στόχος του μαθήματος, ορίζεται η επαφή των μαθητών με τις δύο παλαιότερες εκφάνσεις του κατεξοχήν ελληνικού μουσικού πολιτισμού, τη λόγια ανόργανη, μονόφωνη εκκλησιαστική μουσική, γνωστή ως «βυζαντινή μουσική» και τη λαϊκή, μη αστική μουσική παράδοση, γνωστή ως «δημοτικό τραγούδι».

Στη συνέχεια, αναπτύσσεται σε έκταση έξι (6) παραγράφων η στοχοθεσία του μαθήματος. Πρόκειται για ένα δίωρο μάθημα σε εβδομαδιαία βάση το οποίο, σύμφωνα με το πρόγραμμα, ισοκατανέμεται μεταξύ θεωρίας και πράξης, πάντα υπό την κρίση του διδάσκοντα, ως μια δυναμική δηλαδή και όχι στατική συνθήκη. Τονίζεται ότι, παράλληλα με τη γνώση των θεωρητικών, ιστορικών, αισθητικών, μορφολογικών και τεχνικών στοιχείων, στόχος του μαθήματος είναι η καλλιέργεια των μουσικών δεξιοτήτων των μαθητών με άξονες την συμμετοχή, την ακρόαση και την ερμηνεία. Ένας ακόμη στόχος του μαθήματος είναι η ανάπτυξη της μουσικότητας των μαθητών μέσα από την οποία προσδοκείται σταδιακά η ολοκλήρωση της ψυχοσυναισθηματικής τους ανάπτυξης και η δημιουργία μιας δια βίου σχέσης με την ελληνική μουσική τέχνη στις προαναφερθείσες εκφάνσεις της. Ακόμη, σύμφωνα με το ΠΣ, η γνωριμία του μαθητή με την ελληνική παραδοσιακή μουσική τον βοηθά να γνωρίσει τις ρίζες, την ιστορία, τα ήθη, τα έθιμα σε μια ουσιαστική πορεία πολιτισμικής και εθνικής αυτογνωσίας. Πάνω σε αυτό, το ΠΣ προσθέτει ότι ένας ακόμη σκοπός είναι η ανάπτυξη αισθητικών κρίσεων, αξιών και στάσεων και η σύνδεση της σχολικής γνώσης με την πραγματική ζωή, τα ενδιαφέροντα και τις εμπειρίες των παιδιών.

Ως ειδικοί στόχοι του ΠΣ αναφέρονται η γνώση μουσικής γραφής και η απόκτηση θεωρητικών και ιστορικών γνώσεων, η καλλιέργεια δεξιοτήτων ερμηνείας ύμνων και παραδοσιακών τραγουδιών, η ικανότητα αναγνώρισης και εκτέλεσης ποικίλων ρυθμών, ανάπτυξη της ικανότητας αυτοσχεδιασμού, εξοικείωση με την παρασημαντική και κατανόηση της συμπληρωματικής σχέσης του τραγουδιού με την οργανοχρησία και το χορό.

Η διάταξη της ύλης είναι σπειροειδής. Το ΠΣ παρουσιάζεται σε τρεις στήλες. Στην πρώτη, με τίτλο «προσδοκώμενα μαθησιακά αποτελέσματα», αναφέρονται οι επιδιωκόμενοι στόχοι του μαθήματος. Στη δεύτερη, με τίτλο «βασικά θέματα», αναφέρεται η ύλη του μαθήματος υπό μορφή θεματικών ενοτήτων και στην τρίτη, με

τίτλο «δραστηριότητες», προτείνονται δραστηριότητες που να αντιστοιχούν στους τρεις βασικούς άξονες της ακρόασης, εκτέλεσης, δημιουργίας. Το πρόγραμμα των λυκειακών τάξεων διαρθρώνεται σε ενότητες και επιμέρους υποενότητες. Σε κάθε ενότητα και υποενότητα υπάρχουν οι τρεις κάθετες στήλες που αναφέρθηκαν και παραπάνω.

Στη συνέχεια ακολουθεί το προτεινόμενο ενδεικτικό υλικό. Στις πρώτες επτά (7) παραγράφους παρουσιάζεται το υλικό που αφορά το πεδίο της Βυζαντινής μουσικής (όπως για παράδειγμα το «Μέγα Θεωρητικό» του Χρύσανθου ως ιστορική και διδακτική πηγή, το «Αναστασιματάριο» του Πέτρου του Πελοποννησίου για διδακτικό υλικό κ.λπ.). Από την άλλη πλευρά, ως υλικό για το δημοτικό τραγούδι προτείνονται συλλογές και ιστορικές καταγραφές δημοτικών τραγουδιών (όπως αυτές του Α. Πολίτη, της Μ. Μερλιέ, Σ. Κάρα, Δ. Σαμίου). Για το κομμάτι της οργανογνωσίας προτείνεται το έργο του Φ. Ανωγειανάκη με τη δυνατότητα χρήσης διαδραστικών βοηθημάτων για την πληρέστερη κατανόηση από τους μαθητές. Ακόμη, ως υλικό προτείνεται η χρήση αρχαικών και νεότερων ηχογραφήσεων καθώς και οπτικοακουστικού υλικού. Τέλος, αναφέρεται ότι κύριος στόχος του μαθήματος παραμένει η κατανόηση της διαχρονικότητας του δημοτικού τραγουδιού και της εξέλιξής του σε συνάρτηση με το κοινωνικό και οικονομικό περιβάλλον.

Σκοπός έρευνας και ερευνητικά ερωτήματα

Η προβληματική της παρούσας έρευνας στηρίζεται στο ερευνητικό κενό που εντοπίστηκε αναφορικά με το μάθημα «Ελληνική Παραδοσιακή Μουσική» όπως αυτό διαρθρώνεται στο ισχύον ΠΣ. Σκοπός της έρευνας είναι η διερεύνηση της διδασκαλίας-μάθησης για το μάθημα της ελληνικής παραδοσιακής μουσικής με μεγαλύτερη έμφαση στο πεδίο του δημοτικού τραγουδιού. Ειδικότερα, αποδομείται κριτικά το ισχύον ΠΣ ως προς τον άξονα της λαϊκής μη αστικής μουσικής. Πιο συγκεκριμένα διερευνάται αν:

- Ανταποκρίνεται η διάρθρωση του ΠΣ στο πεδίο της δημοτικής μουσικής ως προς την αρχική στοχοθεσία του μαθήματος;
- Είναι κατάλληλα τα προτεινόμενα θεωρητικά τροπικά συστήματα για περιγραφή και διδασκαλία του δημοτικού τραγουδιού;
- Είναι συναφές και επαρκές το ενδεικτικό υλικό ως προς το προτεινόμενο τροπικό σύστημα για τη διδασκαλία του δημοτικού τραγουδιού;
- Είναι συναφές και επαρκές το ενδεικτικό υλικό ως προς το προτεινόμενο ρυθμολογικό σύστημα για τη διδασκαλία του δημοτικού τραγουδιού;

Κριτική αποδόμηση του ΠΣ για το πεδίο του δημοτικού τραγουδιού

Η κριτική προσέγγιση του ΠΣ για το πεδίο του δημοτικού τραγουδιού του μαθήματος της «Ελληνικής Παραδοσιακής Μουσικής» αντλεί από το μοντέλο της Κοκκίδου (2006). Πιο συγκεκριμένα, μελετάται ο τρόπος οργάνωσης του προγράμματος ως προς τη στοχοθεσία, το προτεινόμενο υλικό, το θεωρητικό σύστημα που χρησιμοποιείται για τη διδασκαλία του δημοτικού τραγουδιού, καθώς και εννοιολογικές ασάφειες του κειμένου.

Αρχικά, παρατηρήθηκε ότι στο ΠΣ δεν υπάρχει συνέπεια ως προς τους οριζόμενους άξονες του μαθήματος. Στη στοχοθεσία, ορίζονται ως βασικοί άξονες η συμμετοχή, η ακρόαση και η ερμηνεία ενώ στη διάρθρωση ορίζονται ως βασικοί άξονες η ακρόαση, η εκτέλεση και η δημιουργία (σσ. 34028, 34029). Παρατηρείται, ακόμη, ασυνέπεια ως προς την ονομασία του μαθήματος. Στο ΠΣ το μάθημα αναφέρεται είτε ως «Ελληνική Παραδοσιακή Μουσική», είτε ως «Πρόγραμμα Σπουδών της Βυζαντινής

Μουσικής», είτε ως «Ελληνική Παραδοσιακή Μουσική (Βυζαντινή Μουσική)» (σσ. 34028, 34029).

Ως προς την οργάνωση του προγράμματος, το δημοτικό τραγούδι, ως ξεχωριστό πεδίο, παρουσιάζεται στις τάξεις της Α και της Β Γυμνασίου (π.χ. Α.3. *Εισαγωγή στο δημοτικό τραγούδι*, Α.7. *Τα δημοτικά τραγούδια στον ελλαδικό χώρο*, Β.1.2β *Οι ταξινομίες των δημοτικών τραγουδιών Α*). Στο υπόλοιπο ΠΣ, το δημοτικό τραγούδι παρουσιάζεται εμβόλιμα στο θεωρητικό κομμάτι της βυζαντινής οκταηχίας (βλ. «σύγκριση ήχων» καθόλη την ύλη του Λυκείου) και της ρυθμολογίας των ρυθμικών ποδών.

Επίσης, δεν δίνεται με σαφήνεια το θεωρητικό σύστημα που χρησιμοποιείται για την περιγραφή και ερμηνεία του δημοτικού τραγουδιού. Εντοπίζεται ως υποσημείωση στην υποενότητα Α1.2. *ήχος δ' και ήχος πλ. του δ'* του Λυκείου η επισήμανση-σημείωση ότι «τα τραγούδια της παραδοσιακής και λαϊκής μουσικής δεν μπορούν να κατηγοριοποιηθούν απόλυτα σύμφωνα με τους ήχους της βυζαντινής μουσικής ή με τα αντίστοιχα μακάμ και δρόμους» (σελ. 34008). Ακολουθώντας, στη διάρθρωση του προγράμματος αξίζει να επισημανθεί πως δεν έχει παρουσιαστεί και αναλυθεί κανένα εκ των προαναφερθέντων συστημάτων (λαϊκοί δρόμοι, μακάμ). Ακόμη, πρέπει να τονιστεί ότι το ενδεικτικό υλικό που προτείνεται στο ΠΣ δεν περιλαμβάνει τα θεωρητικά συστήματα των λαϊκών δρόμων και του μακάμ.

Ως προς την αρχική στοχοθεσία του μαθήματος δεν υπάρχει σύνδεση του πεδίου της δημοτικής μουσικής με την καθημερινή ζωή και τα ενδιαφέροντα των μαθητών όπως είχε οριστεί ως στόχος παρά μόνο μέσω προσπάθειας διαθεματικής σύνδεσης με ορισμένα μαθήματα, όπως π.χ. με το μάθημα της λογοτεχνίας (σελ. 34042) και των μαθηματικών (σελ. 34045). Ακόμη, οι υποενότητες που εμπεριέχουν αμιγώς ιστορικά στοιχεία δεν συμπεριλαμβάνουν το ελληνικό δημοτικό τραγούδι, αλλά μόνο τη βυζαντινή μουσική ιστορία (βλ. σσ. 34038, 34043, 34049, 34059).

Τέλος, η μόνη υποενότητα στην οποία γίνεται εκτεταμένη αναφορά περί ρυθμού είναι η Α.3. - *Περί ρυθμού εν εκτάσει - Α* (σελ. 34068) στην ύλη του της Α Λυκείου, όπου συγκεκριμένα αναφέρει την ταύτιση της αρχαίας ελληνικής μετρικής με τη ρυθμολογία της βυζαντινής εκκλησιαστικής και της ελληνικής παραδοσιακής μουσικής και κατ' επέκταση συσχετισμό γνώσεων με εκείνες που οι μαθητές έχουν ήδη από άλλα μαθήματα (θεωρία ευρωπαϊκής και βυζαντινής μουσικής, οργανοχρησία μουσικού οργάνου, παραδοσιακοί χοροί κ.ά.). Ωστόσο, αν και στο ΠΣ παρουσιάζονται και διδάσκονται ζητήματα ρυθμολογικής φύσεως, ο σκοπός, οι στόχοι και ο τρόπος διδασκαλίας ρυθμολογικών ζητημάτων παρουσιάζεται στην ύλη του Λυκείου και όχι στην αρχική περιγραφή του προγράμματος, παρόλο που στην ύλη των τάξεων του Γυμνασίου οι μαθητές έρχονται σε επαφή με ρυθμολογικά στοιχεία.

Συζήτηση – συμπεράσματα

Κατόπιν μιας πρώτης προσπάθειας κριτικής ανάγνωσης του ισχύοντος ΠΣ, πρέπει να αναφερθεί πως η παράθεση του σκοπού, των στόχων και τρόπων αξιολόγησης ανήκουν στα θετικά σημεία του προγράμματος. Οι οριζόμενοι στόχοι, ωστόσο, δεν εξυπηρετούν την αρχική στοχοθεσία του μαθήματος, όπως αυτή έχει οριστεί στο ΠΣ. Αναφορικά με το δημοτικό τραγούδι παρατηρείται έλλειψη σύνδεσης της ύλης του μαθήματος από τάξη σε τάξη και αρκετές ασάφειες στη διατύπωση των προτάσεων. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα αρκετές φορές να μην είναι σαφής η θεματολογία της ενότητας, τα προσδοκώμενα αποτελέσματα και οι δραστηριότητες που προτείνει το ΠΣ. Ένα ακόμη θετικό σημείο του ΠΣ είναι ότι δίνεται στο διδάσκοντα η δυνατότητα επιλογής δραστηριοτήτων και επανασχεδιασμού της ύλης με γνώμονα τις ανάγκες της σχολικής τάξης και την πληρέστερη κατανόηση του γνωστικού αντικείμενου.

Είναι εμφανής η βαρύτητα που δίνεται στο πεδίο της βυζαντινής εκκλησιαστικής μουσικής σε σύγκριση με αυτό του δημοτικού τραγουδιού. Αυτό θα μπορούσε να αποδοθεί στο γεγονός πως η συγκεκριμένη μουσική είναι μεν παραδοσιακή και διαχρονικά διατηρημένη, αλλά φέρει εξίσου την ιδιότητα της γραπτής μουσικής (paper music). Όλα τα θεωρητικά μουσικά συστήματα που περιγράφουν τις λόγιες μουσικές παραδόσεις είναι ειδικά διαμορφωμένα έτσι ούτως ώστε να μπορούν να ερμηνεύσουν συγκεκριμένα φαινόμενα των μουσικών για τις οποίες έχουν δημιουργηθεί. Τόσο το θεωρητικό σύστημα της ελληνικής βυζαντινής μουσικής όσο και το σύστημα του μακάμ και τα συστήματα της λόγιας δυτικής μουσικής χρησιμοποιούνται για να περιγράψουν τις αντίστοιχες λόγιες μουσικές παραδόσεις. Τα συστήματα αυτά εμπεριέχουν συγκεκριμένους κανόνες, μελωδικές κινήσεις, γραφή, συμβολισμούς και κώδικες, περιγράφοντας έτσι συγκεκριμένες δομές και μουσικές λειτουργίες.

Ο πολυστυλισμός και η πολυμορφικότητα είναι χαρακτηριστικά των ελληνικών μουσικών παραδόσεων (Ορδουλίδης, 2017). Αυτά τα χαρακτηριστικά της ελληνικής δημοτικής μουσικής αντιπαρατίθενται αυτής της λογιότητας των τροπικών συστημάτων (βυζαντινής μουσικής και τουρκικού μακάμ). Το δημοτικό τραγούδι -λόγω της ποικιλομορφίας και της κατά βάση προφορικότητας- έχει αρκετές τροπικές και ρυθμολογικές ιδιομορφίες, γεγονός που καθιστά τα τροπικά συστήματα που προτείνονται στο ΠΣ ως μη επαρκή για την πλήρη περιγραφή των μουσικών φαινομένων. Άλλωστε, αυτό το πρόβλημα τίγεται και στο ίδιο το ΠΣ (σελ. 34065). Επομένως, θα μπορούσε να ειπωθεί πως τα τροπικά συστήματα της βυζαντινής μουσικής, του τουρκικού μακάμ, αλλά και του υβριδικού συστήματος των λαϊκών δρόμων (βλ. Ανδρικός, 2010) χρησιμοποιούνται καταχρηστικά για την περιγραφή των τροπικών φαινομένων των ελληνικών μουσικών παραδόσεων.

Τα τελευταία χρόνια, παρατηρείται άνοδος της ακαδημαϊκής παραγωγικότητας στον τομέα της ελληνικής λαϊκής και παραδοσιακής μουσικής, με πολυάριθμους νέους ερευνητές να έχουν συνεισφέρει σε διάφορα υποπεδία των ελληνικών μουσικών παραδόσεων. Ιδιαίτερη έμφαση δίνεται σε ζητήματα τροπικότητας και ευρύτερης μουσικολογική ανάλυσης, με τους ερευνητές να επιχειρούν να περιγράψουν και να διεισδύσουν σε διάφορα μουσικολογικά στοιχεία διάφορων ελληνικών μουσικών παραδόσεων, με λιγότερη έμφαση να δίνονται στα ρυθμολογικά ζητήματα. Με βάση τα παραπάνω και δεδομένης της σχετικά πρόσφατης ημερομηνίας έκδοσης του ΠΣ (2016), η ενδεδειγμένη βιβλιογραφία που παρατίθεται για το δημοτικό τραγούδι είναι αρκετά περιορισμένη και δεν λαμβάνεται υπόψιν η σύγχρονη βιβλιογραφία. Σε μια προσπάθεια για όσο το δυνατόν πληρέστερη περιγραφή του εύρους των μουσικοποιητικών στοιχείων που συναντώνται στην ελληνική δημοτική μουσική, μπορούν να χρησιμοποιηθούν συνδυαστικά τα θεωρητικά συστήματα που προτείνει το ΠΣ. Για τη διδασκαλία των θεωρητικών τροπικών συστημάτων του τουρκικού μακάμ και των λαϊκών δρόμων θα μπορούσαν να χρησιμοποιηθούν αντίστοιχες επικαιροποιημένες μελέτες (βλ. ενδεικτικά Αύντεμίν, 2012· Μαυροειδής, 1999 για τουρκικό μακάμ, Ανδρικός, 2018· Μυστακίδης, 2013 για λαϊκούς δρόμους).

Ως εναλλακτικό ή επιπρόσθετο τροπικό σύστημα περιγραφής και ανάλυσης της ελληνικής δημοτικής μουσικής προτείνεται και η χρήση της ελληνικής θεωρίας της μουσικής, αυτή της *Αρμονικής*, *Ρυθμικής* και *Μετρικής* επιστήμης. Η θεωρία αυτή θεσπίστηκε και συστηματοποιήθηκε από τον Αριστόξενο τον Τάραντα τον Μουσικό και μετεξελίχθηκε από πληθώρα άλλων θεωρητικών και παιδαγωγών της μουσικής από την αρχαιότητα μέχρι σήμερα. Είναι γνωστή με την ονομασία *Μέλος* (Αριστόξενος, Κλεωνίδης και Ανώνυμος, 2005· West, 1999). Πρόκειται για ένα σύστημα που παρουσιάζει τις βασικές θεωρητικές αρχές της μουσικής δίνοντας στον μουσικό τη δυνατότητα να φτάσει από το θεωρητικό στο πρακτικό/ποιητικό (Πασσιάς, 2016). Η

θεωρία της βυζαντινής ως μεταγενέστερη του Μέλους μοιράζεται κοινά θεωρητικά στοιχεία με το *Μέλος* και το αντίστροφο. Έτσι, τα δυο αυτά συστήματα είναι εφάμιλλα, με τη θεμελιώδη διαφορά πως το *Μέλος* ως μη εφραπτόμενο σύστημα σε μια συγκεκριμένη ελληνική μουσική παράδοση, διακατέχεται από σφαιρικά αρμονικά και ρυθμικά ζητήματα, κάτι που βοηθά στην πλήρη επεξήγηση διάφορων παραδόξων μουσικών μετασχηματισμών των ελληνικών μουσικών παραδόσεων. Η έρευνα του τροπικού συστήματος του Μέλους συναντάται οργανωμένα στο Τμήμα Μουσικής Επιστήμης και Τέχνης του Πανεπιστημίου Μακεδονίας από το 2003, με πρωτοβουλία του Καθηγητή Ηλία Παπαδόπουλου. Για τις ανάγκες των μαθημάτων, ο ίδιος μετεξέλιξε την επιστήμη του *Μέλους* μέσα από προσωπική έρευνα και διδασκαλία, δημιουργώντας τα *Μουσικά Συντάγματα της Αρμονίας* και την αναδιάρθρωση και αναδιαστρωμάτωση της *Ρυθμικής*, διατηρώντας πάντοτε κοινό θεωρητικό τόπο με διάφορες εφάμιλλες θεωρίες μουσικές (Παπαδόπουλος, 2016). Πρόκειται για μια προσέγγιση η οποία διδάσκει τις βασικές αρχές του ρυθμού και της αρμονίας σε κάθε ενδιαφερόμενο μουσικό. Οι μαθητές έρχονται σε επαφή με απλά ρυθμικά σχήματα (πόδες) και μαθαίνουν να τα ομαδοποιούν και να συνθέτουν σε πιο περίπλοκα, λύνοντας έτσι ζητήματα ρυθμολογικής φύσεως που αν και προτείνονται στο ΠΣ δεν υπάρχει επαρκής βιβλιογραφική κάλυψη για τα συγκεκριμένα. Επίσης, οι μαθητευόμενοι απασχολούνται με βασικές αρχές αυτοσχεδιασμού, έρχονται σε επαφή με τα τρίχορδα, τετράχορδα και πεντάχορδα (υπομονάδες τρόπων) και μαθαίνουν πώς αυτά συντίθενται για να δημιουργήσουν τους τρόπους. Έτσι, δημιουργούνται βάσεις για μια πληρέστερη μορφολογική ανάλυση αρμονικών και ρυθμικών φράσεων, βασικές μουσικοποιητικές δομές των δημοτικών τραγουδιών. Εν κατακλείδι, συνδυάζοντας θεωρητικό και πρακτικό χαρακτήρα, το *Μέλος* είναι ένα ακόμη θεωρητικό εργαλείο που μπορεί να χρησιμοποιηθεί για την πληρέστερη μελέτη, περιγραφή και ανάλυση του ελληνικού δημοτικού τραγουδιού.

Με βάση τα παραπάνω και έχοντας μελετήσει τον άξονα του δημοτικού τραγουδιού, στο ΠΣ, προτείνεται η περαιτέρω προσθήκη ωρών διδασκαλίας υπέρ της ελληνικής δημοτικής μουσικής ή/και διάσπαση του μαθήματος σε δυο ξεχωριστά μαθήματα -βυζαντινής μουσικής και ελληνικής λαϊκής και παραδοσιακής (δημοτικής) μουσικής- στα Μουσικά Σχολεία, ώστε οι μαθητές να εμβαθύνουν στο ευρύτερο πεδίο των ελληνικών μουσικών παραδόσεων.

Βιβλιογραφικές αναφορές

- Ανδρικός, Ν. (2010). Το υβριδικό σύστημα των «λαϊκών δρόμων» και η ανάγκη εναλλακτικής επαναδιαχείρισής του. Εκδόσεις του Τμήματος Λαϊκής και Παραδοσιακής Μουσικής ΤΕΙ Ηπείρου, 5, 96–106.
- Ανδρικός, Ν. (2018). *Οι λαϊκοί δρόμοι στο μεσοπολεμικό αστικό τραγούδι: Σχεδιάγραμμα λαϊκής τροπικής θεωρίας*. Τόπος.
- Αριστόξενος, Κλεωνίδης, & Ανώνυμος. (2005). *Τέχνη μουσικής* (Ν. Ξανθούλης, Επιμ.). Δαίδαλος Ι. Ζαχαρόπουλος.
- Αϊντεμίρ, Μ. (2012). *Το τουρκικό μακάμ* (Σ. Κομποτιάτη, Μτφρ.). Fagotto.
- Κοκκίδου, Μ. (2006). *Αξιολόγηση του σχεδιασμού και δομική σύγκριση των προγραμμάτων σπουδών για το μάθημα της μουσικής στο δημοτικό σχολείο από χώρες/περιφέρειες της Ευρώπης* [Αδημοσίευτη Διδακτορική Διατριβή]. Πανεπιστήμιο Δυτικής Μακεδονίας.
- Κοκκίδου, Μ. (2015). *Διδακτική της μουσικής: Νέες προκλήσεις, νέοι ορίζοντες*. Fagotto books.
- Κοκκίδου, Μ., & Μυγδάνης, Γ. (2018). Το μάθημα «Θεωρία της Μουσικής» στην ωδειακή εκπαίδευση: Μία πρώτη επισκόπηση του πεδίου και αποτίμηση της σημερινής πραγματικότητας. *Μουσικοπαιδαγωγικά*, 16, 28-48.
- Μαυροειδής, Μ. Δ. (1999). *Οι μουσικοί τρόποι στην Ανατολική Μεσόγειο: Ο βυζαντινός ήχος, το αραβικό μακάμ, το τουρκικό μακάμ*. Fagotto.
- Μυστακίδης, Δ. (2013). *Λαϊκή κιθάρα: Τροπικότητα και εναρμόνιση*. Πριγκηπέσσα.

- Ορδουλίδης, Ν. (2017). *Συννεφιασμένη Κυριακή & τη Υπερμάχω: Καθρέφτισμα ή αντικατοπτρισμός*. Fagotto books.
- Παπαδόπουλος, Η. (2016). Πανεπιστημιακές σημειώσεις για τα μαθήματα «Ποιητική», «Μέλος της Τριγενείας», «Καλλιέργεια Ακοής Σώματος».
- Πασσιάς, Ε. (2017). *Εγχειρίδιο Ποιητικής: Πραγματεία μελοποιίας, ρυθμοποιίας και ποίησης*. <http://dspace.lib.uom.gr/handle/2159/20187>
- West, M. L. (1999). *Αρχαία ελληνική μουσική* (Σ. Κομνηνός, Μτφρ.). Παπαδήμα.